

**СПЕЦИФІКА ОНОМАСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ: МЕТА, МЕТОДИ,
СТРУКТУРА ТА ЕТАПИ ВИВЧЕННЯ**

Шотова-Ніколенко Г.В.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Одеський державний екологічний університет

м. Одеса, Україна

Дослідження функціонування ономастичної лексики в мові художньої літератури – дуже велика й складна тема [3, с. 38], одна з актуальних проблем стилістики художнього мовлення [12, с. 3], художнього тексту [7, с. 27], [18, с. 87], а вивчення стилістичної ономастики в цілому впливає з нагальної необхідності глибшого та детальнішого розуміння художнього твору [4, с. 31]. Констатовано, що без аналізу власних імен, цих “центральных вузлів” [13, с. 279] твору, “справжнє розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів просто неможливе” [5, с. 69]. Адже, одним з найвагоміших елементів майстерності митця є його вміння використовувати в художньо-виражальних цілях власні назви.

Власні імена є дуже важливим елементом стилістичної системи будь-якого художнього твору, вивчення яких є складовою частиною дослідження творчості письменника [14, с. 2], адже по суті, власні назви – це особливий засіб авторського письма [10, с. 134]. “Власна назва – невід’ємний компонент мовленнєвої тканини художнього твору. Як і будь-яка складова стилю письменника, власна назва в контексті твору естетично значима” [8, с. 101], живе та сприймається в “складній і глибокій образній перспективі” [2, с. 18], слугує для вираження творчих інтенцій автора. “Вивчаючи причини вибору

найменування, ми пізнаємо авторський задум” [6, с. 25]. Власні назви є “унікальним носієм інформації” [9, с. 2], “засобом проникнення в творчу лабораторію письменника, розкриття замислу, образу, характеру, твору, деталізації уявлення про особливості стилю й методу автора” [15: 1]. Власна назва – художня деталь виключної вагомості [11, с. 23], тому дослідник власних імен не повинен обмежуватися лише мовленнєвою стороною найменувань [19, с. 16]. Як зазначив Р. Барт, “власне ім’я завжди повинно бути... об’єктом пильної уваги, оскільки власна назва – це, можна сказати, король означаючих: його соціальні й символічні конотації дуже багаті” [1, с. 425]. Серед інших мовних одиниць саме власні назви виступають яскравим віддзеркаленням національного менталітету, національно-мовної картини світу, “в них акумулюється й зберігається століттями історико-культурна інформація” [16, с. 181], вони є одним “з визначальних способів індивідуалізації етносу” [17, с. 112].

Головна мета ономастичного дослідження з літературної ономастики – аналіз онімного наповнення літературного твору, тобто функціонального навантаження, участі у створенні художнього цілого, особливостей використання власних назв у літературно-художніх творах.

Дослідження в сфері літературної ономастики передбачає розв’язання наступних завдань:

- 1) виділення та систематизація власних назв усіх ономастичних розрядів, ужитих у творах письменника;
- 2) встановлення частотності та варіативності кожної власної назви у творах;
- 3) виявлення онімічних змін та варіацій, що зафіксовані в різних виданнях досліджуваних творах ;
- 4) висвітлення функціонального навантаження власних назв та розгляд кожного оніма зокрема;
- 5) визначення специфіки функцій власних назв у контекстах творів, їх експресивної та стилістичної ролі, взаємозв’язку жанру твору та власних назв;

б) зіставлення особливостей вжитку онімів у романах того чи іншого письменника або поета.

Методи дослідження в літературній ономастиці зумовлені специфікою онімного матеріалу, який передусім потребує системного підходу і традиційного описового методу, що уможливорює розгорнуто і деталізовано проаналізувати усі власні назви кожного твору, водночас належним чином систематизувати ці назви. Стилiстично-контекстологiчний метод дає змогу встановити і конкретно сформулювати емоційно-експресивний зміст онімів у складі кожного твору. Використається також порівняльно-зіставний метод за допомогою якого з'ясується спільність і відмінність, подібність і розбіжність вживання онімів у творах. Як правило, оніми виокремлюються з тексту творів шляхом суцільної вибірки, із застосуванням кількісного методу, тобто точної фіксації усіх онімів і всіх їх ужитків. Для вивчення структури і змісту цих онімів використовується відповідно словотвірний та семантичний аналіз.

Наукова новизна досліджень з літературної ономастики полягає в тому, що уперше здійснюється опис та індексація власних назв літературного твору, ономастичний світ якого залишався нерозкритим. Констатується, що ономастична лексика літературного твору становить істотний художньо-виражальний засіб. Власні назви створюють онімний простір художнього тексту, детермінують специфіку мистецького світогляду митця, визначають ономастичну оригінальність літературного твору, сприяють розкриттю підтексту творів і авторської концепції

Теоретичне значення досліджень з літературної ономастики виявляється в тому, що одержані результати сприяють повнішому і глибшому розумінню не лише стилю та мови певного літературного твору, а й змісту і творчого задуму, розкриттю художньо-виражальної сторони творчості письменника або поета. Дослідження допомагає з'ясувати співвідношення ономастичної лексики з художнім цілим, розкриває роль онімів у створенні цього художнього цілого, що становить внесок у загальну теорію стилістичної ономастики, уточнює та поглиблює теоретичні засади літературної ономастики. Практична цінність

одержаних результатів з ономастичного дослідження літературних творів полягає в тому, що їх можна застосовувати у працях з літературної ономастики та з історії літературної мови, в літературознавчих розвідках творчості поета або письменника, при укладанні коментарів до видання творів письменника та різноманітних лексикографічних праць. Дослідження пропріальної лексики стане в нагоді при написанні курсових та дипломних робіт з літературної ономастики, а також у курсах та спецкурсах зі стилістики, ономастики та історії літературної мови.

Література:

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. М.: Прогресс, 1989. 615 с.
2. Виноградов В. В. О специфике словоупотребления в художественной литературе. Вопросы языкознания. 1954. № 5. С. 3 – 26.
3. Виноградов В. В. Стилистика, теория поэтической речи, поэтика. М.: Изд-во АН СССР, 1963. 256 с.
4. Зайцева К. Б. Английская стилистическая ономастика. Тексты лекций. Одесса, 1973. 67 с.
5. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. Записки з ономастики: зб. наук. праць. Одеса: Астропринт, 2000. Вип. № 4. С. 68 – 74.
6. Краснянский В. В. Имя персонажа и эволюция повествовательной речи в творчестве И. Бунина. Проблемы исторической лексикологии и семасиологии русского языка: Лингвистический сборник. М., 1997. Вып.8. С. 25 – 32.
7. Ляхова И. В. Имя собственное личное в художественном тексте и функция характеристики. Сборник научных трудов МГПИИЯ им. М. Тореца. М., 1979. Вып. 140. С. 27 – 38.
8. Михайлов В. Н. О системе лингвостилистического анализа ономастической лексики в художественной речи. Методика преподавания русского языка и литературы. К., 1981. Вып. 14. С. 101 – 111.

9. Нагачевська С. А. Ономастика А. А. Ахматової: Генезис, функції, текстоутворення: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 1994. 16 с.
10. Немировская А. Ф., Немировская Т. В. Художественный текст и закономерности литературной ономастики. Шоста респ. ономастична конференція: Тези доп. і пов. Одеса, 1990. Т. 1. Теоретична та історична ономастика. Літературна ономастика. С. 133 – 135.
11. Немировська О. Ф., Немировська Т. В. Українська літературна ономастика: взаємозв'язки і паралелі поезики. Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки: Збірник наукових праць. – К.: НМК ВО, 1992. С. 18 – 25.
12. Силаева Г. А. О содержании понятия “литературный антропоним”. Русская ономастика: Респ. сборник. Рязань, 1977. С. 153 – 156.
13. Співак С. М. Кореляція між функціями власних назв у віршованому тексті та стратегіями його композиції. Літературознавчі студії: зб. наук. праць. К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. Вип. 7. С. 275 – 279.
14. Сулова Т. Д. Антропонимы в тетралогии В. П. Катаева “Волны Черного моря”: Антропонимические модели и их функционирование: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 1986. 16 с.
15. Тодорова Н. Ю. Антропонимия Марка Твена: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 1987. 16 с.
16. Турута И. И. Собственные имена и национально-языковая картина мира // Питання сучасної ономастики. Дніпропетровськ, 1997. С. 181 – 182.
17. Фаріон І. Д. Національне й універсальне в антропонімії. Іншомовні елементи в ономастиці України. Матеріали наукового семінару 12 – 13 вересня 2001 р. / Відповід. ред. В. П. Шульгач. К.: “Кий”, 2001. С. 108 – 112.
18. Чернухина И. Я. Очерк стилистики художественного прозаического текста. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1977. 207 с.
19. Blanár V. Specifikum onomastiky. In: Studie pedagogickej fakulty v Nitre. Sbornik materialov z onomastického sympózie o teoretických a metodologických otázkach onomastiky. Konferencie v Nitre 22 – 24 maja, 1969. Bratislava, 1970. S. 15 – 35.